

Dostál, Bořivoj

Kulturní vrstva

In: Dostál, Bořivoj. *Břeclav-Pohansko. IV, Velkomoravský velmožský dvorec*.
Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1975, pp. 117-123

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121341>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V. KULTURNÍ VRSTVA

Kulturní vrstva jako druhotný produkt sídlení¹ v areálu dvorce na Pohansku splývá s povrchovou humusovitou vrstvou silnou 40—60 cm, která se vytvořila v geologické současnosti — aluviu. O rychlosti a intenzitě narůstání této vrstvy si lze učinit jistou představu na základě toho, že podezdívky a zbytky podlah povrchových staveb (obj. 24, 25, 35, 94, 97) velkomoravského období se v době výzkumu nacházely asi 25—30 cm pod dnešním povrchem a pod nimi pokračuje humusovitá vrstva dalších 20—30 cm než je dosaženo podloží. Nálezy různých epoch a zejména jednotlivých fází slovanského osídlení jsou promíšeny v celé síle humusovité vrstvy, neboť na jedné straně orba, zasahující nejméně do hloubky kolem 30 cm a místy i více (někdy byly v podloží patrné rýhy po pluhu), vynesla starší nálezy k povrchu a na druhé straně se v důsledku stavební činnosti dostaly i nejmladší slovanské nálezy do spodní části humusovité vrstvy, případně i do zahloubenin v podloží. Zdejší sídlištní vrstva se tedy jeví jako jednodušší a nálezy z ní lze třídit pouze typologicky. V zásadě jde o památník jednovrstevný. Existují pouze ojedinělé lokální podmínky, kde je vrstva stratigraficky rozčleněna zásahem člověka. Stalo se tak jílovitou úpravou pod obj. 24 (tab. 16), štěrkopískovou podlahou u obj. 35 (tab. 18) a podlahou kostela (dílní úseky této situace jsou patrné na tab. 28:3; 40:1—3). Všechny tyto úpravy rozdělující sídlištní vrstvu vznikly až v době velkomoravské, takže keramický materiál v oddělené spodní a horní části vrstvy nemůže být zásadně odlišný, zejména když nelze vyloučit pozdější porušení spojená s proniknutím mladšího materiálu do spodní části vrstvy. K takovému narušení bezpečně došlo při novověké těžbě kamene z ruin kostela. Přesto se však pod úpravou obj. 24 jeví výrazná převaha starohradištního materiálu a přímo pod ní se nacházejí dva starohradištní objekty (34, 50). Stejně i pod podlahou kostela jsou jen starohradištní objekty 119—121. Do jisté míry je oddělena od povrchové humusovité hlíny vrstva s mezolitickými nálezy svou hloubkou v 80 až 90 cm; o jejím narušení pozdějšími zásahy, případně prolínání k spodnímu okraji humusu svědčí ojedinělé nálezy mezolitické industrie v povrchové vrstvě.

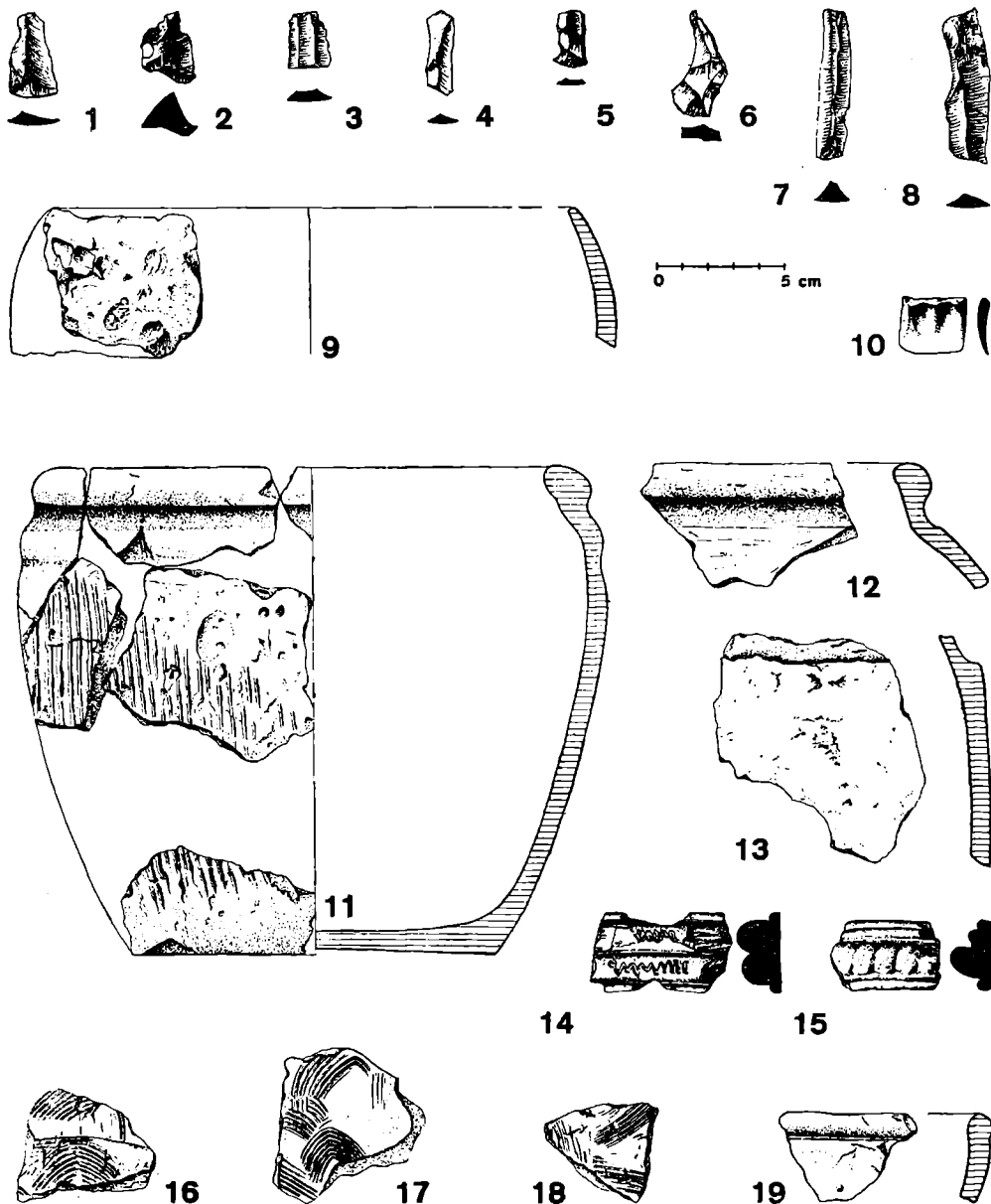
1. PŘEDSLOVANSKÉ NÁLEZY

Kulturní vrstva v areálu dvorce obsahovala nepatrnou příměs před-slovanských nálezů, které se zčásti dostaly druhotně i do výplně hradištních zahloubených objektů (19, 31, 69, 71, 101, 105, 106), nebo se ocitla v souvislosti s nadzemními stavbami 107 a 108. Vedle asi 350 kusů štípané mezolitické industrie jde přibližně jen o 20 fragmentárních nálezů pocházejících z období neolitu až eneolitu, latěnu a z doby římské.

Mezolit reprezentuje štípaná kamenná industrie (z rohovce, pazourku, křemene, radiolaritu, obsidiánu aj.) mikrolitického rázu roztroušená v různých čtvercích,² většinou v druhotné poloze. Výjimečně se dostala i do výplně slovanských jam a zahloubených staveb (obj. 29, 31, 105 — tab. 51:8; 54:4a). Pouze na dvou místech bylo při sondování podloží zjištěno v původní poloze v tmavěji zbarveném prostředí, v hloubce 80–90 cm větší soustředění nálezů: na rozhraní čtverců A 16–56 na ploše asi 350 × 380 cm bylo nalezeno 253 kusů kamenné industrie (vesměs odpadový materiál, nepravidelné úštěpy, zlomky čepelí a škrabadla) a při jižní straně čtverce A 7–62, v hloubce asi 80 cm, na ploše cca 550 × 90 cm bylo sebráno 56 kusů štípané industrie (nepravidelné úštěpy, zlomky čepelí). Chybí pravidelně retušované geometrické mikrolity. F. Kalousek předpokládá v těchto místech mezolitické sídlištní objekty.³

Neolit je doložen okrajovým střepem z jemně plavené hlíny pocházejícím z bombovité nádoby zdobené nepravidelně rozmístěnými otisky prstů (obj. 13:9); náleží volutové kultuře. Ze sklonku neolitu nebo z eneolitu se zachoval fragment kamenné sekerky ze zelené břidlice s asymetricky zbrošeným tělem (obj. 101 — tab. 86:5).⁴

Latén je zastoupen rozmanitými výrobky. V obj. 71 byla polovina prstencovitého korálu z černé sklovité pasty zdobené příčnými pruhy (p 3,15 cm; tab. 69:6); shodné korály jsou hojně zastoupeny na latěnských oppidech Starém Hradisku i Stradonicích.⁵ Z obj. 105 a z kulturní vrstvy ve čtvercích A 11–52 a A 6–53 pocházejí tři zlomky silně profilovaných náramků z modrého skla (š 1,4–1,6 cm; v 0,7 cm) zdobených plastickými lištami, někdy s příčnými rýhami nebo jinobarevnými vlnicemi (tab. 88:9; obr. 13:14–15).⁶ Ostatní latěnské nálezy představují střepy, nejčastěji ovalené okraje tuhových soudkovitých situl (obj. 69 — tab. 68:30; A 4–55 — i. č. 26 730; A 22–66 — i. č. 37 823; A 7–70 — obr. 13:12), z nichž jednu bylo možné kresebně rekonstruovat; je zdobena svislým rýhováním (po 21,5 cm; pd 14 cm; v 19 cm; obr. 13:11). Střepy z rýhovaných situl byly i v obj. 106a (i. č. 57 493) a 108 (i. č. 51 393). Pro tuhové situly existují nespočetné analogie v celém středoevropském prostředí⁷ datované od sklonku 2. stol. před n. l. až do počátku doby římské.⁸ Z latěnského soudkovitého hrnce pochází šedohnědý, uvnitř cihlově červený střep s poškozeným, výrazně zeslabeným a od výdutě odsazeným okrajem; na povrchu a zejména uvnitř vystupují ostré kaménky (po 18 cm; obr. 13:13).

Obr. 13. Předslovanské nálezy. Ukázky mesolitické kamenné industrie (1–8); fragment neolitické nádoby kultury volutové (9); zlomek bronzového srpů ? (10); zlomky laťenské keramiky (11–13) a skleněných náramků (14, 15) a střepy z doby fichtelberské (16–19).

Římská doba je zastoupena třemi střepy s rytou hřebenovou výzdobou (obr. 13:16—18), pro něž jsou četné analogie z moravských lokalit (Nejdek, Křepice, Sebrance, Sudice aj.), typické pro pokročilý stupeň starší doby římské (80/120 až 170/200 n. l.).⁹ Provinciálního původu je asi fragment misky s mírně zesíleným a zaobleným okrajem, z jemně plavené šedé hlíny (obr. 13:9); snad šlo o prstencovou misku nebo její napodobeninu, jejichž chronologie je rámcově shodná s předcházejícími nálezy.¹⁰ O žlábkovaném fragmentu bronzového předmětu (obr. 13:10) nelze bezpečně rozhodnout, zda pochází již z doby bronzové (zlomek srpu?) nebo patří až období protohistorickému.

Předslovanské nálezy v kulturní vrstvě dvorce na Pohansku jsou nejen nepočtené,¹¹ ale nebyly též s výjimkou mezolitické industrie nikdy zjištěny v předslovanských sídlištních objektech nebo hrobech. Znamená to, že starší osídlení zde bylo jen velmi sporadické a spíše se zdá, že tato oblast byla jen hospodářsky využívána k lovu, rybolovu, pastvě, těžbě dřeva, sběru různých plodin případně surovin, nebo byla jen komunikační trasou procházenou čas od času při obchodních výpravách, válečných taženích apod.

2. SLOVANSKÉ NÁLEZY

Slovanské nálezy tvoří rozhodující převahu získaného archeologického materiálu. Z toho důvodu by se dala kulturní vrstva dvorce označit za slovanskou. Vrstva vykazuje v různých místech rozdílný stupeň nasycenosti nálezy (plán 4). Značná nasycenost se jeví v severní části výkopu (od pásu 52 po pás 65), dále v jižní části (od pásu 73 do pásu 80), nad objekty velmožského sídla a vůbec na obvodu dvorce. Poměrně malá je nad křovými nadzemními stavbami. Střední část dvorce je téměř prázdná. Větší nasycenost vrstvy v severní části výkopu je vysvětlitelná tím, že se zde protínají tři sídlištní horizonty: časněslovanský, velkomoravský a povelkomoravský.

Obsah sídlištní vrstvy úzce souvisí s inventářem slovanských nadzemních i zahloubených staveb, jam a žlábků. Vrstva obsahuje jednak odpad vyházený během existence osídlení do okolí staveb, jednak v ní byl orbou roztažen inventář nadzemních staveb spolu s jejich pozůstatky, a byly jí vyplněny zahloubené stavby a jámy, ať záměrně člověkem při vyrovnávání povrchu nebo přirozenými splachy z okolí. Kromě toho zahloubení staveb nezačínalo úrovní podloží, ale úrovní dřívějšího povrchu, tj. již v humusovité vrstvě, takže část jejich výplně byla při výzkumu přiřazena k obsahu kulturní vrstvy čtverců, neboť obrys objektů nemohl být v humusovité vrstvě postizen.

V souvislosti s těmito úvahami vyvstává otázka výskytu uzavřených

sídlíštních nálezových celků v areálu dvorce. Z 73 velkomoravských objektů je 32 nadzemních a materiál pocházející z nich splývá s obsahem kulturní vrstvy; jde o tzv. otevřené nálezové celky v pojetí I. S. Kameněckého.¹² I když shodou okolností se většina nadzemních velkomoravských objektů ve vnitřním areálu dvorce nacházela v místech, kde v sídlíštní vrstvě nebyla příměs starohradištního materiálu, a lze tudíž střepy z nich charakterizovat jako středohradištní, nelze je využít pro jemnější třídění jak pro výše uvedený důvod, tak pro nevelký počet. Střepy a jiný odpad byly zřejmě z nadzemních objektů vyhazovány, resp. uklizeny a je otázka nakolik a kdy se dostaly do blízkých zahloubených objektů.

Z hlediska uzavřenosti nálezových celků je situace lepší u sídlíštních jam (ve smyslu zahloubených staveb i drobnějších jam).¹³ U většiny zanikla jejich funkce na existujícím sídlíšti a byly záhy záměrně zasypány (byť i odpadem) a lze je tudíž chápat jako uzavřené celky,¹⁴ i když je rozdíl mezi původním obsahem vzniklým před ztrátou prvotní funkce objektu a druhotným zásypem. Zřejmě je však tato typologická diference zanedbatelná, o čemž nejlépe svědčí to, že v areálu velkomoravského dvorce bylo na 40 jam s výlučně časněslovanským materiálem, mezi nimiž je možné ještě dále rozlišit celky pouze s nezdobenou v ruce robenou keramikou, celky se smíšenou keramikou a celky s výlučně zdobenou částečně obtáčenou keramikou. Jen v 7 jámách s nevelkým počtem inventáře byly časněslovanské a velkomoravské střepy zastoupeny natolik rovnoměrně, že nebylo možné jen podle nich rozhodnout, zda jde o velkomoravský objekt vzniklý v místech, kde byla kulturní vrstva silně nasycena časněslovanským materiálem, nebo o časněslovanský objekt, který byl porušen velkomoravským zásahem. Nevelká příměs časněslovanského materiálu ve velkomoravských objektech je snadno vysvětlitelná. Složitější je problém uzavřenosti vlastních velkomoravských celků, poněvadž pocházejí z období časově podstatně kratšího než období starohradištní, z míst s intenzivní stavební činností, kde však ne vždy vznik nových staveb musel znamenat zánik všech staveb starších. V pojetí J. Neustupného lze chápat jako uzavřený celek inventář obj. 98, který musel být záměrně zplanýrován, neboť nad ním byl vybudován srub s maltovou podezdívkou — obj. 94. Méně jasná je situace u obj. 20 a 29, v jejichž výplni byly zjištěny vrstvy, které mohly být nejen výsledkem zasypávání, ale i splachů z okolí. Nicméně i tu se mohl dostat do výplně jen středohradištní materiál z okolních nadzemních objektů, ale vzhledem k tomu, že šlo o objekty velké a zaplňování mohlo trvat delší dobu, mohl být výrazněji setřen rozdíl mezi materiálem z doby užívání objektu a materiálem, který se dostal do výplně po jeho zániku. Jinými slovy, obsah inventáře všech tří jmenovaných objektů (20, 29, 98) se svými znaky sblížil, i když stratigrafická pozorování mluví o rozdílné době vzniku těchto tří objektů. O blízké příbuznosti inventáře všech tří uvedených objektů mluví to, že v jejich zásypu byla malta a omítka — zřejmě z podezdívek nadzemních

objektů (případně kostela), a dále to, že střepy tří nádob se našly jak v obj. 20 a 29, tak i v obj. 98.

O tom, že uzavřenost celků i ze zahloubených objektů nelze chápat absolutně, svědčí nejlépe rozptýl střepů ze stejných nádob v různých, často navzájem značně vzdálených objektech (srov. soupis).

POZNÁMKY KE KAPITOLE V.
KULTURNÍ VRSTVA

¹ Definici kulturní nebo sídlištní vrstvy podává *J. Neustupný*, K metodám archeologické práce, ČNM 126, 1957, 54–58; srov. též *D. A. Avdušin*, Polevaja archeologija SSSR, Moskva 1972, 26–43.

² Seznam mezolitických artefaktů ve čtvercích: A 15-53 (36 598); A 12-55 (8487); A 1-56 (28 006); A 5-56 (26 443–4); A 13-56 (4567); A 15-56 (25 986–7); A 16-56 (6888); A 9-57 (9792); A 15-57 (25 989); A 7-58 (10 640); A 12-58 (8597); A 6-59 (10 941–2); A 19-60 (24 063); A 4-62 (26 935); A 7-62 (10 971–4); A 21-62 (22 772).

³ *F. Kalousek*, Habitat mésolithique à Pohansko près de Břeclav (Moravie), Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie, Prague 1966, 39.

⁴ *B. Dostál – J. Štelcl – J. Malina*, SPFFBU E 16, 1971, 181.

⁵ *J. Meduna*, Staré Hradisko, FAM II, Brno 1961, tab. 12:27–30, 35, 36; *J. L. Pič*, Starožitnosti, díl II/2, Praha 1903, tab. VI:6, 7, 23–26.

⁶ Analogie: *J. Meduna*, Staré Hradisko, tab. 11:2, 19; *J. L. Pič*, Starožitnosti II/2, tab. V:32, 37–40.

⁷ *J. Meduna*, Staré Hradisko, tab. 47–48; *J. Filip*, Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, obr. 98.

⁸ *J. Filip*, Keltové ve střední Evropě, 204, 208.

⁹ *R. M. Pernička*, Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren, Brno 1966, 75–76, 142, tab. XLIII:10, 13; XLIV:17, 21 aj.

¹⁰ *R. M. Pernička*, l. c., 142–143.

¹¹ Obdobná situace je i v jiných částech Pohanska; srov. *B. Dostál*, Severovýchodní předhradí Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 15, 1970, 137, 139, 141; obr. 9:6, 19; 11:1, 12–14; 12:5, 27; 13.

¹² *I. S. Kameněckij*, K teorii sloja, Statistiko-kombinatornyje metody v archeologii, Moskva 1970, 84–85.

¹³ *J. Neustupný*, K metodám archeologické práce, ČNM 126, 1957, 66.

¹⁴ *J. Neustupný*, l. c., 66.

